SANSKRIT

PAPER—I

(LITERATURE)

Time Allowed : Three Hours

Maximum Marks : 250

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

Please read each of the following instructions carefully before attempting questions

There are EIGHT questions divided in two Sections.

Candidate has to attempt FIVE questions in all.

Question Nos. **1** and **5** are compulsory and out of the remaining, THREE are to be attempted choosing at least ONE from each Section.

The number of marks carried by a question/part is indicated against it.

Question Nos. **1**, **5** and **8** must be answered in SANSKRIT and the remaining questions must be answered either in SANSKRIT or in the medium authorized in the Admission Certificate. Answer written in SANSKRIT must be in Devanagari script.

Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to.

Attempts of questions shall be counted in chronological order. Unless struck off, attempt of a question shall be counted even if attempted partly. Any page or portion of the page left blank in the Question-cum-Answer Booklet must be clearly struck off.

खण्ड—A / SECTION—A

1. *(a)* अधोनिर्दिष्टाः सर्वे प्रश्नाः **संस्कृतभाषया** एव *2–3* पंक्तिषु समाधेयाः — 1×10=10

(i) ए, द, व वर्णानाम् उच्चारणस्थानानि लेख्यानि।

(ii) का गुणसंज्ञा? गुणसंज्ञाविधायकं सूत्रं लिख्यताम्।

(iii) हश्-प्रत्याहारान्तर्गताः वर्णाः लेखनीयाः।

(iv) सूत्रोल्लेखपुरस्सरं सन्धिकार्यं विधेयम्—'गो + इन्द्रः'।

(v) 'लघुत्रयी'मध्ये परिगणितानां काव्यानां नामानि लिखत।

(vi) केषां वर्णानां वृद्धिसंज्ञा भवति?

(vii) 'रामायणम्' कति काण्डेषु विभक्तमस्ति?

(viii) "दण्डेन संन्यासी प्रतीयते"—वाक्येऽस्मिन् 'दण्डेन' इति पदे केन सूत्रेण का विभक्तिः प्रयुक्ता?

(ix) 'रीतिरात्मा काव्यस्य' इति केनाचार्येण सिद्धान्तितम्?

(x) वैदिकभाषायाः कृते पाणिनिना किं नाम प्रदत्तम्?

(b) अधस्तनेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां विभक्तिप्रयोगस्य औचित्यं सूत्रोल्लेखपुरस्सरं **संस्कृतभाषया** *3–4* पंक्तिषु निर्णेयम्— 10

(i) गोधूमचूर्णं रोटिकां पचति पाचकः।

(ii) ऋषयः राक्षसेभ्यः बिभ्यति।

(iii) विद्यया विनयः वर्धते।

(iv) वने उपवसति।

(c) कथा-आख्यायिकयोः वैशिष्ट्यं सम्प्रदर्श्य तयोरुदाहरणानि प्रदेयानि। उत्तरं *10-12* पंक्तिपरिमितं संस्कृते स्यात्। 5

(d) **कस्याप्येकस्य** ऐतिहासिकमहाकाव्यस्य परिचयः संक्षेपेण *150* शब्देषु **संस्कृतभाषया** प्रस्तूयताम्। 10

(e) ध्वनिपरिवर्तनदृष्ट्या **स्वरसन्धीनां** कानिचिद् उदाहरणानि प्रस्तूय विवेचना *150* शब्देषु संस्कृतभाषया कार्या। 10

(f) अव्ययोपसर्ग-भेदं सोदाहरणं केवलं *65-70* शब्दैः स्पष्टीक्रियताम्। 5

2. *(a)* वैदिकसंस्कृतस्य प्रमुखवैशिष्ट्यं सोदाहरणं *250* शब्देषु विविच्यताम्। 20

Explain the chief characteristics of Vedic Sanskrit with apt illustrations within *250* words.

(b) लौकिकसंस्कृते उपसर्गप्रयोगवैशिष्ट्यं सोदाहरणं *250* परिमितेषु शब्देषु प्रतिपाद्यताम्। 15

Explain with apt illustrations the peculiarities of use of Upasargas (prefix) in classical Sanskrit language in about *250* words only.

(c) अधोलिखितानां सूत्राणाम् अर्थोदाहरणानि *4–5* पंक्तिषु (प्रत्येकस्य सूत्रस्य कृते पृथक्-पृथक्) लेख्यानि— 3×5=15

Write the meaning and examples of the following Sūtras. Each answer should be given in *4–5* lines only :

(i) एङः पदान्तादति

(ii) झलां जशोऽन्ते

(iii) संख्यापूर्वो द्विगुः

(iv) यतश्च निर्धारणम्

(v) आख्यातोपयोगे

3. *(a)*

"किं प्रमाणमिदं काव्यं कस्य प्रतिष्ठा महात्मनः।
कर्त्ता काव्यस्य महतः क चासौ मुनिपुङ्गवः॥"

इति कथनस्यालोके 'रामायण'स्य महाकाव्यत्वं *400* परिमितेषु शब्देषु संसाधनीयम्। 25

Prove the Mahākāvyatva of 'Rāmāyaṇa' in the light of below mentioned statement within *400* words :

"किं प्रमाणमिदं काव्यं कस्य प्रतिष्ठा महात्मनः।
कर्त्ता काव्यस्य महतः क चासौ मुनिपुङ्गवः॥"

(b) किन्नाम मुक्तकम्? काव्यसाहित्ये तस्य महत्त्वं प्रतिपाद्य केषाञ्चिन् मुक्तककाव्यानां परिचयः *400* शब्देषु लेखनीयः। 25

What is a Muktaka? Illustrating its importance in Kāvya literature, write an introductory note in about *400* words on some Muktaka-kāvyas.

4. *(a)* 'काव्येषु नाटकं रम्यं, तत्र रम्या शकुन्तला' **अथवा** 'बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्' इति भणितेराशयं सोदाहरणं *400* परिमितेषु शब्देषु स्फोरयत। 25

Explain with apt illustrations, in about *400* words, the following :

'काव्येषु नाटकं रम्यं, तत्र रम्या शकुन्तला' *Or* 'बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्'

(b) संस्कृतकाव्यशास्त्रे स्वीकृतानि काव्यप्रयोजनानि अधिकृत्य *400* परिमितेषु शब्देषु विमर्शो विधीयताम्। 25

Examine critically the objects of poetry (काव्यप्रयोजनानि) as accepted in Sanskrit poetics. Answer should be in about *400* words.

5. अत्र प्रश्ने उपखण्डेषु प्रदत्ताः सर्वेऽपि प्रश्नाः **संस्कृतभाषया** एव समाधेयाः —

(a) 'प्रशासने राजनीतिको हस्तक्षेपः' इति विषयमवलम्ब्य *150* शब्देषु निबन्धमेकं संस्कृतेन विरच्यताम्। 10

(b) मूर्त्तिकलाक्षेत्रे गान्धारकलायाः वैशिष्ट्यं *150* शब्देषु संस्कृते प्रस्तूयताम्। 10

(c) 'चत्वारि आर्यसत्यानि' कानि? संक्षेपेण व्याख्यायताम्। उत्तरं *65-70* शब्देषु वाञ्छितम्। 6

(d) 'सर्वेषां राजतन्त्राणां लोकतन्त्रं विशिष्यते' इति विषयमधिकृत्य *200* शब्दपरिमितं निबन्धमेकं संस्कृतेन विरच्यताम्। 12

(e) मानवजीवने संस्काराणां प्रयोजनं प्रदर्श्य षोडशसंस्काराणां नामानि लेख्यानि। कस्याऽप्येकस्य संस्कारस्य संक्षेपेण परिचयोऽपि देयः। उत्तरं *200* शब्दपरिमितम् अपेक्षितम्। 12

6. *(a)* भारतीयस्थापत्यकलायाः प्रमुखभेदान् प्रदर्श्य कस्याप्येकस्य प्रभेदस्य वैशिष्ट्यं सोदाहरणं *250* शब्देषु प्रतिपाद्यताम्। 20

Showing main types of Indian architectural art, explain with apt illustrations the peculiarities of any one of them in about *250* words.

(b) जैनाभिमतस्य स्याद्वादसिद्धान्तस्य स्वरूपं प्रदर्श्य दर्शनक्षेत्रे तस्योपयोगित्वं *250* शब्देष्वेव निर्णेयम्। 15

Explaining the nature of Syādvāda as propounded by the Jainas, examine its utility in the field of philosophy within *250* words.

(c) प्राचीनभारते आयुर्वेदस्य विकासमधिकृत्य *250* शब्देषु स्वकीयान् विचारान् प्रकटयत। 15

Give your opinion within *250* words on the development of Ayurveda in ancient India.

7. *(a)* अध्यारोपापवादयोः स्वरूपं सोदाहरणं *150* शब्दैः व्याख्यायताम्। 10

Explain within *150* words the nature of अध्यारोप and अपवाद with illustrations.

(b) 'योग' इति शब्दस्य अर्थं विचार्य योगस्य अष्टाङ्गानां नामानि (*150* शब्देष्वेव) परिचयपूर्वकं लेख्यानि। 10

What is the meaning of Yoga? Write (in *150* words only) the names of eight limbs of Yoga with their introduction.

(c) प्राचीनभारतीयसंस्कृतेः कानि मूलतत्त्वानि? किञ्च तेषां वैशिष्ट्यम्? केवलं *400* शब्देषु स्वकीयान् विचारान् प्रकटयत। 25

What are the basic tenets of ancient Indian culture? What are their peculiarities? Explain your views within *400* words.

(d) पुरुषबहुत्वसिद्ध्यै सांख्याभिमतहेतूनाम् उल्लेखः *70–75* शब्देषु करणीयः। 5

Point out the arguments given by Sāṁkhya to prove the plurality of Puruṣa. Answer should be within *70–75* words only.

8. *(a)* अधःप्रदत्तं सन्दर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् प्रदत्तानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्यां स्वेन संस्कृतेन देयम्। प्रत्येकम् उत्तरं *3–4* पंक्तिषु भवेत्— 5×5=25

राष्ट्राभ्युदयाय प्राचीनसमये द्वौ नियमावपाल्येताम्। तयोरेकतरो राजद्वारेण प्राचाल्यत अपरश्च लोकसंस्थया। श्रेणीनिगमपाषण्डगणभेदेन लोकसंस्था चतुर्विधाऽऽसीत्। इमाश्चतस्रोऽपि संस्थाः सार्वजनिकत्वेन बभूवुः। श्रेणी शिल्पिनां, निगमो वणिजां, पाषण्डो धर्मसम्प्रदायानां, गणश्च राजनीतिकसंघानामासीत्। एतासां संस्थानां नियमाः 'सामयिक' इत्येतेन शब्देन व्यवह्रियन्त। अयं 'सामयिक'शब्दः स्मृतिषु 'सवित्' इत्युक्तः। लोके ये केऽपि देयभागा आसंस्ते सर्वे सामयाचारिकनियमेनैव समापाद्यन्त न तु राजानुज्ञया। सामदानदण्डादिविषयिणी राजनीतिस्तत्प्राप्तिसाधनानि च 'औपयिकम्' इत्येतेन शब्देन व्यवह्रियन्ते स्म। कौटल्येन व्यावहारिकधर्मोऽप्येको निरूपितः। विवाहदायभागवास्तुविक्रयसमयर्णदानौपनिधिकदासकर्मकरकल्पसम्भूयसमुत्थानसाहसवाक्पारुष्यदण्डपारुष्यादि-व्यवहारान् आत्मन्यभिव्याप्य एष शब्दो विजृम्भते। राज्यस्य समुत्कर्षार्थं जनपदमात्यकोशमित्रसम्पदामवाप्तियोजनं, मन्त्रप्रभूत्साहशक्तीनामर्जनमधिकृत्य राजशास्त्रेषु सविशदं प्रतिपादनं वर्तते।

(i) का नाम लोकसंस्था? कतिविधा च सा? नामानि लेख्यानि।

(ii) 'सामयिक' इति पदेनात्र कोऽभिप्रायः?

(iii) 'औपयिकम्' इति किम्?

(iv) राज्यस्य उन्नत्यै कासां सम्पदाम् अर्जनं निर्दिष्टम्?

(v) देयभागानां वितरणे के नियमाः परिपाल्यन्ते स्म?

(b) अधःप्रदत्तं सन्दर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् प्रदत्तानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्यां स्वसंस्कृतभाषया देयम्। प्रत्येकम् उत्तरं *3–4* पंक्तिषु एव देयम्— 5×5=25

प्राचीनैः रूपकैर्ज्ञायते यत् तेषु दिवसेषु वराकाः निःस्वाः पुरुषाः मृण्मयेषु गेहेषु वासं चक्रिरे। छदिस्तेषां तृणमयी अक्रियत। धनिनां गेहनिर्माणे ग्राव्णामिष्टिकानाश्च प्रयोगो व्यधीयत। तत्र काष्ठगृहाणामपि वर्णनं दृग्गोचरं भवति। गृहाणां भित्तयः सुधासिताश्चित्रविचित्राः, कुट्टिमानि चानर्घद्रव्यैः प्राणीयन्त। मौर्यकाले काष्ठगेहा बहवोऽदृश्यन्त। पुरातत्त्वज्ञैरशोकस्य काष्ठदुर्गोत्खननं कारयित्वा तथ्यमिदं जनसामान्यस्य पुरस्तात् प्रस्तुतीकृतम्। प्रायेण गृहा द्विवासा निरमीयन्त। आभ्यन्तरो वामभागो वामानां निमित्तेन बाह्यश्च प्रकोष्ठभागः पुंसां निमित्ताद् व्यरच्यत। वसन्तसेनायाः भवनं तु अष्टप्रकोष्ठम् आसीद् इति वर्णितं मृच्छकटिके। गृहेषु सुरम्या स्तम्भावली, भित्तयश्च चारुचित्रचित्रिताः क्रियन्ते स्म। गृहस्य प्रधाणप्रदेशे निष्कुट-दीर्घिका-कूपादीनामपि यथास्थानं निर्माणं कृतमभूत्। नगराण्यपि सुनियोजितान्यासन्। परिखाभिः सुरक्षितानि, विविधदुर्गैश्च सुसज्जितानि नगराणि आपत्कालेष्वपि प्रजानां कृते सर्वसौविध्ययुक्तानि बभूवुः।

(i) निर्धनानां गृहाः कीदृशाः बभूवुः?

(ii) काष्ठनिर्मितगेहानां प्रचलनं कदा प्राप्यते?

(iii) गृहेषु स्त्रीणामावासो कस्मिन् भागे भवति स्म?

(iv) गृहस्य पृष्ठभागेषु किंविधं निर्माणं क्रियते स्म?

(v) आपत्कालेषु प्रजासुरक्षार्थं नगराणि कीदृशानि निर्मीयन्ते स्म?

★★★